

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Voorwoord

van der Meer, T.; Kolk, H. van der

Published in:
Democratie dichterbij

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
van der Meer, T., & Kolk, H. V. D. (2016). Voorwoord. In *Democratie dichterbij: Lokaal Kiezersonderzoek 2016* (pp. 9-11). Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Voorwoord

Tom van der Meer en Henk van der Kolk

Deze publicatie biedt een systematisch overzicht van de opvattingen en gedragingen van burgers in de lokale democratie. Centraal staan de uitkomsten van het eerste Lokaal Kiezersonderzoek (LKO). Het LKO is een onderzoek naar de lokale democratie door de Stichting Kiezersonderzoek Nederland (SKON), gefinancierd door het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en het Departement Politicologie van de Universiteit van Amsterdam en uitgevoerd door CentERdata. Het LKO is het resultaat van een brede samenwerking. De opzet van het LKO is gesteund door een diverse groep bestuurlijke, maatschappelijke, en academische betrokkenen. Het rapport zelf is geschreven door politicologen, politiek sociologen en bestuurskundigen van vier Nederlandse universiteiten en het Sociaal en Cultureel Planbureau.

Een brede vraag naar integrale, systematische kennis over de lokale democratie

Degenen die zich op de een of andere manier bezighouden met het bestuderen van de lokale democratie hanteren twee tegengestelde beelden van deze bestuurslaag. Het ene beeld is dat van de lokale bestuurslaag als autonome eenheid binnen de gedecentraliseerde eenheidsstaat Nederland. Vanuit dat beeld wordt benadrukt dat de lokale bestuurslaag dicht bij de burger staat, weet wat er lokaal speelt en daardoor het lokale beleid goed kan afstemmen op de lokale behoeften. Eén van de redenen waarom burgers zo tevreden zijn over die lokale bestuurslaag is omdat ze praktische problemen oplost en dichtbij is. Vanuit dit beeld wordt de lokale democratie zelfs gezien als broedplaats voor nieuwe ideeën die vervolgens landelijk worden doorgevoerd en als plaats waar lokale politici getraind kunnen worden om later een provinciale of landelijke rol te spelen. Een plaats ook waar mensen leren wat hun stem bij verkiezingen betekent en waar ze leren de waarde en beperkingen in te zien van democratische besluitvorming.

Het andere beeld ziet de lokale bestuurslaag vooral als afgeleide van de landelijke bestuurslaag. Vanuit dat beeld wordt benadrukt dat burgers nauwelijks in staat zijn onderscheid te maken tussen wat er lokaal wordt besloten en wat er nationaal wordt gedaan. Het wordt ook moeilijk dat onderscheid te maken als de partijen die landelijk een rol spelen, in veel gemeenten ook lokaal actief zijn. Het is niet vreemd dat lokale afdelingen van die partijen bij lokale verkiezingen worden afgerekend op wat de partij landelijk doet, zeker als van een levendige lokale pers die kiezers informeert over de standpunten en prestaties van de lokale afdelingen eigenlijk geen sprake is. Verder kan de lokale bestuurslaag nauwelijks eigen beleidskeuzes maken. De financiering laat dat niet toe en de inhoudelijke bemoeienis van de landelijke overheid op tal van beleidsterreinen gaat heel ver. Beide beelden berusten op zaken die in het verleden uitvoerig zijn onderzocht. Toch is er opmerkelijk weinig bekend over de factoren die bepalend zijn bij gemeenteraadsverkiezingen en over lokale

democratie in bredere zin: legitimiteit van en tevredenheid met lokaal bestuur, lokale burgerparticipatie, politieke standpunten over lokale thema's, en over democratische controle en verantwoording. Onderzoek beperkt zich vaak tot een klein aantal onderwerpen in een klein aantal gemeenten in een beperkt aantal jaren. Het onderzoek in deze publicatie probeert een deel van die leemte op te vullen. Ook hopen we door het herhalen van dit onderzoek rond de gemeenteraadsverkiezingen mogelijke veranderingen in opvattingen over lokaal bestuur en veranderingen in lokale betrokkenheid te kunnen monitoren.

Het belang van kennis over de lokale democratie neemt de komende jaren alleen maar toe

Het belang van structureel, betrouwbaar onderzoek naar de lokale democratie wordt naar verwachting de komende jaren groter. Zo leidt de overheveling van verantwoordelijkheden van het nationale naar het lokale niveau tot een groeiend belang van de lokale bestuurslaag. In hoeverre houden burgers politici op lokaal niveau verantwoordelijk voor het beleid, en in hoeverre voelen burgers zich (via lokale media) voldoende geïnformeerd over beleid, beleidsuitkomsten, en politieke verantwoordelijkheden?

Verder wordt op lokaal niveau geëxperimenteerd met nieuwe vormen van burgerparticipatie zoals referenda, *deliberatieve* democratie, G1000. Van deze vormen is niet altijd duidelijk hoe die zich verhouden tot de representatieve democratie. In hoeverre vinden burgers die nieuwe participatievormen wenselijk, voelen minder actieve burgers zich ook gerepresenteerd door burgers die wel gebruik maken van deze vormen, en werken nieuwe participatievormen politieke ongelijkheid in de hand omdat geprivilegieerde groepen actiever blijken te zijn?

Ook bestaat bij sommigen de verwachting, soms zelfs de hoop, dat de huidige decentralisatie leidt tot een verandering van het karakter van de lokale politiek. Zo kan de toekenning van extra verantwoordelijkheden leiden tot een verdere politisering van lokale verkiezingen. Verder kan de participatieve ongelijkheid – de meest kwetsbare groepen zijn minder actief; die ongelijkheid is groter bij lokale dan bij nationale verkiezingen – leiden tot andere beleidskeuzes. Ten slotte kan de decentralisatie leiden tot ongelijkheid tussen gemeenten in beleidskeuzes op zorgthema's. Het is de vraag of dergelijke veranderingen de komende jaren ook optreden. Dit soort kennis kan het politieke debat over de wenselijkheid van ingezette veranderingen voeden en bijsturen.

De hoop is dat dit eerste LKO een uitgangspunt kan bieden voor longitudinaal onderzoek. Het LKO zou systematisch elke vier jaar herhaald moeten worden om de kwaliteit van de lokale democratie integraal en systematisch te monitoren. Het eerste LKO kan daarbij inhoudelijk als een belangrijk ijkpunt fungeren, kort nadat de huidige overdracht van bestuursverantwoordelijkheden is ingezet.

De Stichting Kiezersonderzoek Nederland

De organisatie van het LKO is in handen van de Stichting Kiezersonderzoek Nederland (SKON). Al sinds 1971 doet politico-logisch Nederland systematisch survey-onderzoek naar de kwaliteit van de democratie vanuit het perspectief van burgers om zo hun kiesgedrag, politieke opvattingen, politieke gedragingen, en politieke steun te beschrijven, te monitoren en te verklaren. SKON verbindt daarbij de wetenschappelijke en de maatschappelijke relevantie van kiezersonderzoek. Het Nationaal Kiezersonderzoek bestaat inmiddels uit een unieke, longitudinale dataset. De uitkomsten van dit onderzoek hebben het maatschappelijke debat gevoed. In recente jaren onder meer via boeken als *Democratie doorgelicht* (geredigeerd door Rudy Andeweg en Jacques Thomassen) en *Rumoer* (door Jean Tillie, Joop van Holsteyn, Henk van der Kolk, en Kees Aarts), bijdragen aan beleidsrapporten, opiniestukken, en blogs.

Tot nu toe richtte SKON zich primair op de democratie op nationaal niveau. Met het toenemend belang van de lokale democratie is voor SKON ook het belang van systematisch en integraal onderzoek naar burgers in die lokale democratie toegenomen. Vandaar dat SKON de organisatie van een eerste Lokaal Kiezersonderzoek initieerde en de organisatie daarvan in handen heeft genomen.

Verschillende instanties en personen hebben dit onderzoek mogelijk gemaakt

Dit onderzoek was niet mogelijk zonder de inzet van verschillende instanties. Uit hun bijdragen blijkt een brede belangstelling voor het thema. Het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties heeft een belangrijk deel van de financiering van de materiële kosten op zich genomen, en enkele kennisvragen aangedragen. Het ministerie heeft de onderzoekers alle vrijheid gelaten zich te buigen over de invulling, uitwerking, en analyse van aangedragen thema's. Het Departement Politicologie van de Universiteit van Amsterdam heeft vanuit het NWO-Top project 'De democratische uitdaging: schuivende verantwoordelijkheid en electorale volatiliteit' de resterende materiële kosten gefinancierd. De enquête werd afgenomen in het LISS-panel van CentERdata (Universiteit van Tilburg). De opzet van de enquête wordt besproken in het afsluitende hoofdstuk van deze publicatie. Een groot aantal wetenschappers heeft bijgedragen aan deze publicatie en kregen van hun organisaties (universiteit en/of Sociaal en Cultureel Planbureau) tijd en middelen om dit te doen. Ze deden dat allemaal omdat zij belang hechten aan systematische analyse van de lokale democratie.

Het onderzoek heeft daarnaast veel baat gehad bij een bijeenkomst met stakeholders uit het openbaar bestuur, het maatschappelijk middenveld, en onderzoeksinstituten. In de periode voorafgaande aan het vaststellen van de vragenlijst hebben zij diverse thema's en specifieke vragen aangedragen en meegedacht over soms moeilijke keuzes. Over lokaal bestuur willen we veel weten, maar in een onderzoek als dit kunnen we alleen een begin maken. We hopen dat we voldoende recht hebben gedaan aan alle suggesties, en

hopen en verwachten dat hun bijdragen niet zullen ophouden nu de eerste resultaten bekend zijn.

Als laatste groep die dit onderzoek mogelijk hebben gemaakt noemen we de vele respondenten die bereid waren hun opvattingen over lokaal bestuur met ons te delen. Met deze publicatie delen we die opvattingen graag met een breder publiek.

Opbouw en inhoud van deze publicatie

Deze publicatie is de weerslag van de eerste analyses van de gegevens die in het voorjaar van 2016 zijn verzameld. Er komen acht onderwerpen aan de orde. Begonnen wordt met een analyse van legitimiteit en politieke steun. In dat hoofdstuk laten we onder meer zien dat er *meer* vertrouwen in de politieke instituties op lokaal niveau is dan in de politieke instituties op nationaal niveau. In het hoofdstuk over kennis en interesse laten we onder andere zien dat vooral jongeren weinig belangstelling en kennis hebben over lokale politiek. Het is dan ook niet vreemd, zo zien we in het hoofdstuk over politieke participatie, dat deze groep politiek minder actief is. In weerwil van de enthousiaste geluiden over alternatieve vormen van politieke participatie, zo laten we in dat derde hoofdstuk ook zien, zijn verkiezingen nog steeds de meest brede vorm van participatie: aan die vorm doen meer mensen mee dan aan alle alternatieve vormen samen.

In hoofdstuk 4 en 5 gaan we in op de politieke opvattingen van burgers en de mate waarin die gehoord worden. Het blijkt dat lokaal niet alle opvattingen en geluiden in gelijke mate gehoord worden: lager opgeleiden hebben bijvoorbeeld over de opvang van asielzoekers, en over bezuinigingen op kunst en cultuur gemiddeld wat andere opvattingen dan hoger opgeleiden, maar die groep stemt minder vaak en voelt zich ook op andere manieren minder gehoord. Als deze groepen zich laten horen, zo zien we in het zesde hoofdstuk over lokaal kiesgedrag, stemmen ze iets vaker op lokale lijsten.

In het zevende hoofdstuk zien we dat inwoners over het algemeen best tevreden zijn over de voorzieningen en uitvoeringsinstanties in hun gemeente. In dit opzicht zijn de verschillen tussen meer en minder bevoorrechten ook niet heel erg groot. In hoofdstuk 8 laten we zien dat dit soort tevredenheid met beleid leidt tot politiek vertrouwen, vooral als men een bepaalde bestuurslaag verantwoordelijk houdt voor dat beleid.

In deze publicatie gebruiken we termen als 'Nederlanders', 'burgers', 'respondenten' en 'ingezetenen' naast en gedeeltelijk door elkaar. De steekproef van het LKO bestaat uit volwassen ingezetenen in Nederland. Nederlanders in het buitenland zitten er dus niet in. Maar niet alle ingezetenen zijn ook Nederlander. Verder hebben niet alle ingezetenen lokaal stemrecht. In verhouding zijn de aantallen 'niet-Nederlandse ingezetenen (met of zonder lokaal stemrecht)' echter zo klein, dat we verder in deze publicatie geen uitsplitsingen maken naar sub-groepen. Ook hebben we er vanaf gezien dit onderzoek te beperken tot 'mensen met een Nederlands paspoort'. Deze publicatie is nadrukkelijk bedoeld als een eerste analyse van de acht onderwerpen. We zien daarom af van een diepere beschouwing over de beleidsimplicaties. Onderzoekers en beleidsmakers

kunnen gebruik maken van de beschikbare data om onze analyses te controleren, uit te breiden, en te duiden. Zo komt in verschillende hoofdstukken de rol van opleiding naar voren. Uit de analyses blijkt dat die rol in sommige gevallen groot is, maar niet altijd. Ook de wisselwerking tussen opvattingen over lokaal en nationaal bestuur en is relevant om nader uit te werken.

We hopen dat dit eerste rapport een opmaat vormt voor verder onderzoek naar de lokale democratie en deze een beetje dichterbij brengt.